

Skien
Kommune

Oppdatert informasjon og nyheter
om Bølevraket finnes på:
<http://bole.norsk-sjofartsmuseum.no/>

Kulturhistorie i strie strømmer SIKRING AV BØLEVRAKET I SKIENSELVA

INFORMASJON OM MARINARKEOLOGISKE UNDERSØKELSER, APRIL 2005

Kontakt Norsk Sjøfartsmuseum eller Fylkeskommunen hvis du:

- Har opplysninger om Bølevraket
- Lurer på saksgang ved søknad om mudring/utfylling i sjø eller lignende
- Hva du skal gjøre i forkant av gravearbeid i sjø
- Finner et skipsvrak
- Mer informasjon om bestemmelsene i kulturminneloven finner du på:
<http://www.norsk-sjofartsmuseum.no/>
<http://www.riksantikvaren.no/>

Norsk Sjøfartsmuseum
Bygdøynesveien 47 • 0286 Oslo
Telefon: 24 11 41 50
Telefaks: 24 11 41 51
fellespost@norsk-sjofartsmuseum.no
www.norsk-sjofartsmuseum.no

Telemark fylkeskommune
Fylkeshuset, NO-3706 Skien
Telefon: 35 58 42 00
Telefaks: 35 52 99 55
e-post: post@t-fk.no
www.telemark-fk.no

Skien kommune
Postboks 158 Sentrum
3701 Skien
Telefon: 35581000
Telefaks: 35581014
www.skien.kommune.no

HVEM INFORMERER

Norsk Sjøfartsmuseum (NSM), Skien Kommune og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) samarbeider om dette prosjektet. NSM står for den faglige granskningen av vraket mens NVE er ansvarlig for gjennomføringen av sikringstiltak mot leirskred.

Som ansvarlige myndigheter informerer vi med denne brosjyren om dette enestående prosjektet som har som mål både å sikre mot leirskred og å sikre kulturhistorisk kildeverdi.

RISIKO FOR LEIRSKRED

Risikoen for leirskred er vurdert av Norges Geotekniske Institutt (NGI) og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE). I Skien kommune skal det gjøres sikringstiltak på fem parseller. Disse er Tollnes, Stadion, Follestad, Bøle og Borgestadjordet. 80% av sikringskostnaden dekkes over Statsbudsjettet og de resterende 20% dekkes av kommunen.

SIKRINGSARBEIDENE STARTET I 2003

I løpet av 2003 og 2004 er det gjennomført sikringstiltak for 22,5 mill.kr på parsellene Tollnes, Stadion og Follestad. 87 000 m³ stein er dratt oppover Skienselva med taubåt og lekter. Denne steinmassen er fordelt på 50.000 m² av elvebunnen for å øke sikkerheten mot utglidning av elvekanten og arealene innenfor.

SIKRINGSTILTAK FOR PARSELL BØLE

Her skal 35 000 m³ stein fordeles som motfylling og erosjonssikring. Bølevraket ligger innenfor det området som må belastes med stein. Riksantikvaren har bestemt at sikringsarbeidene kan gjennomføres etter at vrakdelene er hevet på forsvarlig måte. Mer informasjon om sikring mot leirskred i Skienselva får man ved henvendelse til NVE Region Sør. Tlf. 33 37 23 00 eller e-post rs@nve.no

GAMMELT SKIPSFUNN - NYE UNDERSØKELSER

Ved Bøle i Skienselva ble det høsten 1959 mudret bort en grunne som da var besværlig for båttrafikken opp til byen. Det viste seg at sandbanken inneholdt et av de mest betydningsfulle middelalder skip som noen gang har vært funnet i Norge. Slik bestemmelsene i Kulturminneloven var utformet på den tiden gjorde at gravearbeidene ikke ble stanset. Rundt 60% av skipet ble allikevel bragt inn til land og videre til Norsk Sjøfartsmuseum (NSM).

OVERRASKENDE FUNN

I 2003 og 2004 gjennomførte NSM en marinarkeologisk registrering der det ble påvist flere deler av det gamle vraket. Undersøkelsen var utløst av at Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) planlegger å fylle ut stein på stedet som sikring mot erosjon.

DISPENSASJON TIL SKREDSIKRING I SKIENSELVA

I januar 2005 ga Riksantikvaren NVE tillatelse til å etablere et sikringstiltak mot leirskred ved Bøle i Skienselva. Etersom skredsikringen berører Bølevraket som er vernet i henhold til kulturminneloven satt Riksantikvaren som vilkår for tillatelsen at Norsk Sjøfartsmuseum skal foreta en faglig granskning av kulturminnet før skredsikring iverksettes.

MARINARKEOLOGISKE UNDESØKELSER I SOMMERHALVÅRET 2005

Leirskredsikringen vil være ødeleggende på det resterende materialet av Bølevraket, og det er derfor nødvendig å sikre det arkeologiske materialet som er igjen før det går tapt. Mudringen på boen i 1959 og påvirkninger i den etterfølgende perioden har gjort lokaliteten omrotet. Forundersøkelsene gjennomført i 2004 viser at enkelte konstruksjonsdeler ligger helt åpent på sjøbunnen mens andre stikker frem fra boen. De nye undersøkelsene gir mulighet for å avdekke og sikre viktige konstruksjonstekniske deler. I tillegg kan det være at utgravningen avdekker mer av last og annet som har vært ombord i fartøyet.

HVA SKAL VI GJØRE?

Vi vil forsøke å lokalisere vrakets posisjon slik det var før mudringen i 1959. Dette er av stor betydning for å kunne arbeide med prosjektets hovedproblemstilling som er å undersøke fartøyets konstruksjon, byggemåte, last og sannsynlig opprinnelse i historisk og skipsarkeologisk sammenheng.

HVORFOR GJØR VI DET?

Funnene som ble gjort i 1959 og 2004 viste at fartøyet har sunket med last. Det er derfor ikke bare fartøyet i seg selv som er interessant for middelalderarkeologien, men funnet er også en direkte kilde til kunnskap om bruken av vannveiene i Telemark og framveksten av Skien by. Bøleskipets last bestod i hovedtrekk av brynestein. Handel med brynestein fra Eidsborg ble skipet ut av Skien, og var en årsak til at Skien hadde et bredt og internasjonalt kontaktnettverk.

STRØMMEN FLYTTER GJENSTANDER

Strømmen i elva flytter gjenstander, tømmer og løsmasser i et mønster som gjør at det danner seg en "skulder" på elvebunnen ved Bøle. Kilder vedrørende mudringen i 1959 sier at havnevesenet utdypet boen til -10 meter. Denne dybden er det i dag kun i "dypålen" midt i elva. I dag er dybdene 5-8 meter der Bøleboen i sin tid skal ha ligget.

HVA VET VI OM BØLEVRAKET

Fartøyet har vært en kjølbygget båt i nordisk/tysk tradisjon. Det har vært klinkbygget og det ser ut til at det hovedsakelig er brukt eik. Basert på deler som ble berget i 1959 er fartøyets totale lengde anslått til ca. 20 meter.

I skipsarkeologisk sammenheng er Bølevraket særdeles interessant fordi det har trekk nesten ingen andre kjente funn har. De delene av konstruksjonen som ble berget i 1959 viser paralleller mellom båter av ren kogg type og de klinkbygde båtene.

Skriftlige kilder og arkeologiske undersøkelser i områdene rundt Nord-sjøen viser at det i middelalder skjedde store endringer i fartøyenes lastekapasitet og størrelse. Båttypen som kogg og klinkbygde nordiske handelsfartøy fungerte side om side.

I deler fra Bøle vraket er det detaljer som tyder på at den har trekk fra begge byggetradisjonene, og båttypen er av den grunn en viktig kilde i skipsarkeologisk sammenheng.

Fartøyet har trolig hatt forholdsvis bratt akterstevn og en bananformet stevn. Det har vært bredere enn mange andre skipstyper i middelalderen, og den er bygget for å ta mye last. Skipet har vært avstivet på tvers med bjelker. Hodene på disse bjelkene har vært synlige på yttersiden av skipssidene.

De svært gode bevaringsforholdene i Skienselva gir gode muligheter for funn av nye kilder om middelaldersk sjøfart. En nærmere granskning kan ha internasjonal betydning, som skipsarkeologisk referansemateriale og for forskning omkring oversjøisk handel i middelalderen.

Øverste bilde viser en skipsmodell som har blitt oppbevart i Ebersdorf kirke i Tyskland i århundrer.

Nederste bilde viser maleri på veggen i Siljan kirke i Telemark. Begge skipene har likhetstrekk med Bøleskipet.

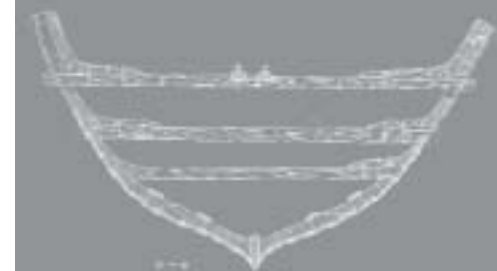
HVILKEN BETYDNING HAR FUNNET?

Sjøfarten har vært en viktig forutsetning for framveksten av Skien og senere Porsgrunn. Skriftlige og arkeologiske kilder forteller at brynestein var et av flere innlandsprodukter som fant veien til Skien i middelalder.

Bøleskipet var lastet med brynestein, og det er rimelig å anta at lastingen har foregått ved et havneanlegg i tilknytning til Skien. Sjelden har funnet av et gammelt skip med last kunnet settes i så direkte sammenheng med framveksten av en by. Fartøyet har trolig forlist en gang på 1300-tallet.

I det privilegiebrevet som gjør Skien til kjøpstad i 1358 heter det at: Håkon med Guds nåde Norges konge sender alle menn i Skien og i Skiensyssel som hører og ser dette brevet, Guds og sin hilsen. Vi vil at dere skal vite at vi har gitt dere full frihet til å lage malt i Skien og kjøpe og selge korn slik som det før har vært skikk og bruk i byen Skien, og ha handel med all annen vare, både med brynestein og andre ting, og kjøpe og selge på den måten som dere har gjort fra gammel tid.

Vi forbyr fullstendig enhver mann å hindre eller skade dem i disse ting på noen slags måte eller å bryte denne foranstaltning og forordning. Men alle som gjør det skal få kjenne vår sanne unåde og dertil vente at vi skal føre et slikt oppsyn med dette at det skal bli andre til advarsel. Dette brev ble gjort i Tønsberg fredag før femte søndag i faste i vår regjerings tredje år og forseglet med vårt sekret i vårt nærvær.

Øverste bilde viser skipsmodellen fra Ebersdorf. Det er sansynlig at den er laget av en skipsbygger. Tegningen viser en rekonstruksjon av et middelalderfartøy funnet i Kalmar. Bøleskipet har hatt lignende tverrbjelker som vist her.

Bildet til venstre viser en nøyaktig tremodell av de restene av Bøleskipet som ble funnet i 1959. Modellen er laget 1:10cm

Flyfotoet viser Bøle inntegnet i Skienselva. Funnet av restene av Bøleskipet er gjort oppstrøms ved Menstad bro. Det er i dette området de marin-
arkeologiske undersøkelsene kommer til å foregå i løpet av våren og høsten 2005.

Bøle

KART FRA 1587

Porsgrunn (porse - grunnen) er her avmerket som ankringsplass, mens Skien heter "Lange sondt du buy". Hollandske handelsfartøy hadde på denne tiden hyppige anløp i Grenlandsregionen, og de har hatt behov for gode seilingskart over leden fra Skagerak til Skien. Spesielt interessant med dette kartet er at det er merket av en grunne midt i elva mellom Porsgrunn og Skien (avmerket på kart med blå sirkel). Er det Bøleboen?

